

Gözetlenen Toplumun Gözetleyen Topluma Dönüşmesi: “The Truman Show Filmi” Örneği

İpek SUCU¹

Özet

Gözetim olgusu, önemli bir denetim türü olarak insanlık tarihi içinde hep var olmuştur. Modern devletlerin ortaya çıkmasıyla birlikte, gözetim pratiklerinin biçimi değişmiş, gündelik hayat gelişen teknolojik cihazlarla daha kolay izlenir hale gelmiştir. Gözetim faaliyetleri, enformatik devrim ile birlikte en üst düzeye ulaşmıştır. Günümüz toplumları gözetim toplumları olarak adlandırılmış, artan gözetim faaliyetlerine dikkat çekilmeye çalışılmıştır. Gözetlenen bireyler artık gözetleyen konumuna geçmişlerdir. Tek bir merkezden gözetim davranışı olan *Panoptikon* anlayışının yerine çoklu merkezlerden kameralar ile gözetleme davranışı olan *Synoptikon* anlayışının hakim olmaya başladığını göstermektedir. Synoptikon anlayışının getirdiği çoklu gözetim, tüketim alışkanlıklarının biçimlenmesini ve gündemin medya aracılığıyla beraberinde getirmektedir. Gözetim toplumu program içeriklerinin ve yeni alışkanlıkların bir tüketim mecrasına dönüşmesine neden olmuştur. Gözetlenen toplumdan gözetleyen topluma geçişin bir simülasyon dünyası yaratmaktadır. Bu dünyanın getirdiği değişimler ve bu değişimlerin gelecekte getirmesi beklenen karşı ütopya dünyası “*The Truman Show*” filmi üzerinden tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Panoptikon, Sinoptikon, Gözetleyen Toplum, Tüketim, Gündem Oluşturma, Simülasyon.

Transformation of the Observed Society to the Observed Society: The Case of Fil The Truman Show Movie ”

Abstract

The phenomenon of surveillance has always existed in human history as an important form of control. With the emergence of modern states, the form of surveillance practices has changed, and everyday life has become easier to follow with developing technological devices. Surveillance activities have reached the highest level with the informatics revolution. Today's societies have been called surveillance societies and efforts have been made to draw attention to increased surveillance activities.

¹ Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Gelişim Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, isucu@gelisim.edu.tr

Sucu

Watched individuals have now become watchers. This shows that the Synoptikon understanding, which is surveillance behavior with cameras from multiple centers, has started to prevail instead of Panoptikon nlay, which is surveillance behavior from a single center. The multiple surveillance brought by the Synoptikon approach brings the shaping of consumption habits and the agenda through the media. Surveillance society has caused the program contents and new habits to turn into a consumption medium. It creates a simulation world of the transition from the watched society to the watchful society. The changes brought by this world and the counter-utopian world that these changes are expected to bring in the future will be discussed through the movie “*The Truman Show*”.

Keywords: Panopticon, Synopticon, Observing Society, Consumption, Agenda Building, Simulation.

Giriş

Günümüzde teknolojinin hızla gelişmesi gözetim olanaklarını artırmıştır. Teknolojik olanakların daha kısıtlı olduğu dönemlerde gözetim, günümüzde “Big Brother” adı verilen iktidarlarca bireyleri gözetleme yolu ile yapılmıştır. Bu durumda televizyon izleyicileri ve internet kullanıcıları birer “Big Brother” konumuna geçmişlerdir. Gözetim kavramı, gündem oluşturma kavramını beraberinde getirmektedir. Gündem oluşturma kavramı, kamuoyu oluşturma sürecinin önemli bir aşamasıdır. Gündem oluşturmaya ilişkin çalışmalar bilişsel düzeyi yani farkına varma/vardırmayı temsil etmektedir. Bu durum “*The Truman Show*” filmi ile örneklendirilebilir. Truman Burbank (Jim Carrey), bebekken bir TV kanalı tarafından evlat edinilmiştir. O andan itibaren de ‘Truman Show’ adlı bir televizyon programında kendisini bulmaktadır.

Filmdeki gösteri, Debord’un ifadesiyle;

“Günümüz toplumunun başlıca ürünü şeklinde tarif edilebilir. Debord, gösterinin işlevlerinden birinin, sistemin akılcılığını bulanıklaştırıp, gizlemek olduğunu ileri sürmüştür. Gösterinin tüketicilik ve metalarla yakından ilişkili olduğunu söylemiştir. Gösterinin sergilendiği bir dünya, yaşanan tüm deneyimleri yöneten meta dünyasıdır. Truman’ın meta dünyası ve onların çevresindeki gösteriler yalnızca ekonomiyi değil, tüm toplumu da egemenliği altına almaya başlamıştır” (Debord, 1996: 17).

Bu durumdan bihaber yaşayan Truman, mükemmel ama bir o kadar da basmakalıp bir hayata sahiptir. İçinde bulunduğu yapay stüdyonun ise ne olduğunun farkında değildir. Elbette yönetmen, kurmaca hayatın tepesindeki ayın içindeki stüdyoda çalışanlar ve Truman’ın hayran kitlesi onu yakından takip etmektedirler. Filmdeki Truman Show programının izleyicileri gözetleyen konumundadır. İzledikleri bu yaşam bir simülasyonlar evrenidir. Yaşanan her şey için gerçekmiş izlenimi uyandırılmak

istenmektedir. Ancak aslına bakıldığında her şey senaryodan oluşmuş bir aldatmacadır. Güçlü bir toplumsal denetim ögesi olarak tüketim, insanlığın var olduğu andan itibaren değişik biçimlerde varlığını sürdürmüştür. Günümüzde, teknolojik imkanlarla toplanan veriler büyük arşivler oluşturmaktadır. Gözetim, elekroniğin bahsettiği imkanlarla gündelik hayatın rutinlerinde daha da derinlere sızmaktadır ve gözetimin kendisi daha verimli, daha yaygın ve aynı zamanda da daha az görünür bir hal almaktadır. Bu kapsamlı sisteme, bireyler gönüllü olarak katılmakta ve isteğe bağlı olarak onay vermektedirler. Bu bağlamda, bu çalışmada “The Truman Show” filmi üzerinden gözetleyen toplumun yeni gözetim evrenlerinde nasıl bir konumda ve ne tür değişim içinde olduğu tartışılacaktır.

Panoptik (Panoptic) Gözetimden Sinoptik (Synoptic) Gözetime Geçiş

Özgürlükler çağı olarak adlandırılan günümüzde, eylemler sanıldığı gibi özgür irade ile gerçekleşmemektedir. Bireylerin en basit gündelik faaliyetleri gözetime tabi tutularak biçimlendirilmekte ve denetlenmektedir. Kiminin elektronik Panoptizm, kiminin enformasyon gözetim dediği bu süreç, egemen olanın iktidarını sağlama çabasının bir ürünüdür. Gözetim olgusu hem toplumsal denetim hem de iktidar ve egemenlik ilişkileriyle doğrudan ilişkilidir (Dolgun, 2005: 14). Her dönemde insanların en basit gündelik eylemleri gözetime maruz kalmış, bu gözetim ise bir denetim ve disiplin türü olarak günümüze kadar varlığını sürdürmüştür. Günümüz toplumları gözetim toplumları olarak adlandırılmıştır.

Bentham’ın Panoptikon hapisane mimarisinden esinlenerek bakışlara ve görmeye olanak veren tekniklerin nasıl kontrol aracına dönüştüğünü açıklamaya çalışır. Metaforik olarak kullandığı Panoptikon Modelini, modern gözetim tekniğine uyarlayan Foucault’ya göre, iktidarlar geliştirdikleri göz tekniği ile bireyleri ve onların bedenlerini kontrol altında tutar ve disipline eder. Foucault’ya göre görünürlülük bir tuzaktır. Panoptikon’da mahkûm, görülmekte ama görememektedir. Bir bilginin nesnesidir ancak bir iletişimin öznesi olamamaktadır. Panoptikon’un büyük etkisi de buradan kaynaklanmaktadır. Tutukluda, iktidarın otomatik işleyişini sağlayan bilinçli ve sürekli bir görünebilirlik hali yaratılmaya çalışılmaktadır (Foucault, 2000: 297). Mahkûm bir yandan bilinçli özneyken, öte yandan bilincin yol açtığı pasif özneye dönüşmektedir. Çünkü iktidarın her an kontrolünde yer alan ve bu bilinç ile kendini kontrol eden özneler, artık pasifize olmuş öznelerdir. Bu açıdan bakıldığında Panoptikon Modeli, iktidar teknolojisini meşru bir şekilde uygulayan etkili bir modeldir. Panoptikon ilkesi sadece hapisanede uygulanan bir yöntem olmakla kalmamış, toplum içinde birçok kurum tarafından da bir disiplin yöntemi olarak uygulanmıştır (Keskin, 2005: 18). Modern dönemde artık iktidarların, beraberinde iktidarı kullanacak uzman kişilere ihtiyaç duyması ve bunun için gerekli eğitime sahip olması, insan davranışları hakkında bilgi sahibi olması ve bunu nasıl kullanacağını bilmesi, bilgi-iktidar ilişkisini beraberinde getirmektedir. İktidar bilgiye gereksinim duyarken; bilgi iktidara meşruluk ve etkinlik kazandırır. İktidar sahibi olmak, bilgiye sahip olmakla

Sucu

mümkündür (Bauman, 2003: 62). İnsanların her an bir gözetime tabi tutulduğu fikri, onların davranış örüntülerini değiştirip, kısıtlamasına neden olmaktadır.

Jeremy Bentham'ın modeli olan Panopticon, toplumsal denetimi açıklamak üzere geliştirilmiş metaforu, modernliğe özgü bir olgu olarak doğrudan insanın insana hükmetmesi, denetlemesi anlamında kullanılmıştır. Ancak postmodern dönemde Panoptikonun yerini Sinoptikon almıştır. Sinoptikon, insanın iktidar ilişkilerindeki çıplak denetimi kameraya devrettiği bir çağın metaforudur. Ancak teknolojik aygıtların iradi olarak bir iktidar kuramayacağı düşünüldüğünde, mevcut iktidar ağının teknolojik aygıtlarla sürdürüldüğü açıklık kazanmaktadır. Böylece kendisini tebaası karşısında bütün baskı ve ideolojik aygıtlarıyla açıkça konumlanmış bir devlete olan ihtiyaç ortadan kaldırılır ve denetim ağı kaçış alanları üzerine yerleştirilir.

“Truman Show”un oluşturmak istediği, sinemada TV estetiğini devreye sokmaktır. Bunu yapmak için de adeta yapay bir hapisane yaratarak onun içindeki sabit kameralar odaklı ilerlemektedir. Truman Show’un George Orwell’in 1984 isimli kitabından beslendiği görülebilmektedir. Orwell’in kitabında buradaki kurmaca hapisane kıvamındaki stüdyoya benzeyen, bilgisayarların kontrol ettiği bir dünya portresi çizilmiştir. Yapıtın daha isminden başlayarak hem bir TV şovu hem de bir distopya kavramını sunduğu görülebilmektedir. Distopya kavramı, gelecekte oluşabilecek olumsuz toplumları tanımlamak için kullanılır. Ütopik toplum anlayışının antitezi olarak kullanılan distopya kavramı, otoriter ve baskıcı bir sistem olarak ifade edilir. Yönetmen, filmin açılışında Christopher’ın görüşleri ile Truman’ın yaşadıklarını üst üste bindirerek bu durumu hissettirmektedir. Panoptikon mimarisindeki gözetmen kule bu filmde sahte ayın içerisindeki yönetmendir. Ancak bu filmde yalnızca Panoptikona değil Sinoptikona da rastlanmaktadır. Bu filmde Panoptikonun simgesi olan yönetmenin dışında 5000 kameranın bulunması ve bu kameraların kaydettiği görüntüleri dünyanın dört bir tarafından izleyen izleyicilerin de olması filmde Panoptikonun yanında Sinoptikonun da hakim olduğunu göstermektedir. Truman Show filminde Truman meraklılarından/bağımlılarından, Truman’ın sahte enginlere yol alışı süresinde “hadi Truman, yapabilirsin, gayret et” haykırışı izlenmektedir. Truman’ı, o dünyaya hapseden izleyiciler olmuştur. İzleyicilerin yoğun ilgisi Truman Show’u 30 yıl boyunca ayakta hatta zirvede ve o hapsanede tutmuştur. Ayrıca, Truman’ın hapsediği dünyaya neredeyse izleyiciler de hapsedilmiş durumdadır. Aynanın bir yüzü filmin içindeki televizyon bağımlılarını resmederken diğer yüzü de dışındaki bağımlıları, izleyicileri simgelemektedir. Truman’ın haberi olmadan 30 yıl boyunca gözetilmesi Truman’ın tüm özel hayatının mahremiyetinin işgal edildiğini göstermektedir.

Truman Show filminde ana gözetmen ve kontrol eden yönetmen bir Big Brother’dır. Yönetmen kameralardan gözlemediği Truman’ın davranışlarını olmasını istediği gibi yöneterek izleyicilere göstermektedir. Truman, yönetmenin istediği dışında davrandığında adadaki gerçek sandığı yakınları (aslında oyuncular) Truman’ı engelleyerek olayların yönetmenin istediği şekilde olması için Truman’ı

kontrol etmektedirler. Bu sağlanan kontrol sadece yönetmenin arzuları çerçevesinde değil izleyicilerin beklentileri doğrultusunda gerçekleştirilmektedir. Bu kontrol, izleyicileri ekrana bağlamakta, onları duygusallaştırmaktadır. Aynı zamanda güldürecek olayların Truman Show’da senaryosu hazır bir film şeklinde gösterilmesinde yaşanan olayların gerçekleşmekte izlenimi verilebilmesi için, Truman’ı kontrol etmek zorunlu bir durum halini almıştır.

Simülasyon Evreninde Gözetin Toplum

“Gerçeklik” kavramının amaçlar doğrultusunda saptırılabilir ve yönlendirilebilir olduğu göz ardı edilmemelidir. Nitekim, görüntüye bağımlı duruma getirilen kitlelerce, görüntü temelli gerçeklerin üretildiği ve tüketildiği bir dönemde “imgeler çağında” yaşandığı ileri sürülebilir. Simülasyon, gerçek ile gerçek olmayanın “mış gibi ve/veya gibiler dünyasının” birbirine karıştığı, her şeyin imgeden geçtiği bir yer, bir durumdur (Baudrillard, 2005:150). Günlük yaşamda ‘kötü’ kavramı bilinç endüstrilerini kontrol eden profesyonel zihin yönlendiricileri tarafından üretilmekte ve istenilen amaçlar doğrultusunda biçimlendirilip topluma sunulmakta ve/veya dayatılmaktadır. Bu nedenle Baudrillard yaşamda hiçbir şeyin gerçek “asıl” olmadığını yaşanan evrenin bir simülasyon evreni olduğunu dile getirmektedir. Simülasyon evreninde üretim ve tüketim kavramları bireyin özgün etkinliği olmaktan çıkmış, birey için kurgulanıp sunulan ve tüketilen bir zorunluluğa dönüşmüştür. Böyle bir anlayışın egemen olduğu toplumda gerçek gereksinimlerle sahte gereksinimler arasındaki ayrım ortadan kalkmıştır. Gerçekliğin belirsizliği bağlamında kötü ve benzeri kavramların tanımlanmasında güç ile eş anlamlı bir yapıya sahip olan kitle iletişim araçları ve onları kontrol edenlerin rolü belirleyici bir yapı biçiminde ortaya çıkmakta; bu araçlar tarafından zihinlere dayatılan ya da tanıdıklık oluşturan kavramlar imgesel bir değere dönüştürülerek anlatılmaktadır. XXI. yüzyılın en önemli düşünürlerinden biri olan Baudrillard, batı sisteminin dayandığı tüm yapıların çöktüğünü, bu çöküşle birlikte tüm insanlığın belirsiz bir sona doğru sürüklendiğini, yaşadığımız evrenin bir “simülasyon evreni” haline geldiğini söylemektedir. Simülasyon, “*gerçeğe ait tüm göstergeleri ele geçirmiş ve gerçeğin yerine geçmiş sahte olarak*” tanımlar. Bu sahte dünya, hiç kimsenin fark etmediği bir zamanda, kimse fark etmeden gerçekleşmiştir (Baudrillard, 2005:74). Simülasyon hakiki ile gerçek, gerçek ile imge arasındaki farkı ortadan kaldırmıştır. Artık ortada iki ayrı şey hakiki ve sahte yoktur, karşıda tek bir şey vardır, bu da sahte bir gerçeklik olarak simülasyondur. Gerçek kendini aşarak hipergerçek (simülasyon) bir görünüme bürünürken aynı zamanda karşıtlarını da yok etmiştir. Simülasyon evreninde her şey abartılıdır. Bilinen anlamda güzelin karşıtı çirkin ya da iyinin karşıtı kötü kalmamıştır. İllüzyondan başka bir şey olmayan bir dünya karşısında, bütün büyük kültürler bir anlamda illüzyon onu yine illüzyon ile, kötülüğü ise yine kötülükle sürdürmeye çalışmışlardır. Baudrillard’ın yaklaşımı simülasyon’un en üst aşamasına geçildiğini ve bu aşamanın “sanallık” olduğunu vurgulamaktadır (Baudrillard, 2005:150).

Sucu

Simülasyon evreninde, gerçekliğin evreninde yaşanmış ve bitmiş olan her şeyin anlamı tersine dönmektedir. Oysa, görünümünün egemen olduğu söylenen bu evrende politik, ekonomik, toplumsal ve kültürel açıdan her şeyin eskisi şeklinde sürüp gitmekte olduğu gibi yanlış bir genel izlenim vardır. Bir zamanlar var olmuş tüm içeriklerin ve anlamların ölüp gitmediklerini kanıtlayabilmek için sistem olağanüstü bir çaba harcamaktadır. Kendi gerçekliğini yitirmiş olduğunu ve bu yüzden de sonunun gelmiş olduğunu kabul edememektedir. Kendi gerçekliğini kanıtlayabilmek için Truman Show gibi birçok televizyon programı, daha çok eğlence ve kültür programı, daha çok film vb. şeylerin üretilmesini sağlamaktadır.

Televizyon, iletişimden çok bir eğlence aracı olarak zamanında sinemanın ciddi bir rakibi olarak görülmüş, sinema seyircisini eğlenceli bir gece geçirmek için dışarıya çıkmaktan, para harcamaktan, bilet alıp yer aramaktan ve tüm bunlara rağmen keyifsiz bir gece geçirme ihtimalinden kurtarmış, ekonomik ve zahmetsiz bir eğlence aracı olmuştur. Kısa zamanda tüm dünyayı bir örümcek ağı gibi saran televizyon sektörü ve yayıncılığı izleyicilere tam istediğini verebilme yeteneğini kısa sürede kazanmış, herkesi mutlu etmiş ama karşılığını da insanlardan tahsil edencesine ciddi bir propaganda aracı olmuştur. Elektriğin dünyada ulaştığı tüm bölgelerde, neyin yenilip içildiği, giyildiği, kısaca “tüketildiği” sorusunun televizyon ile direk bağlantısı bulunmaktadır. Televizyon aslına bakıldığında, insanları esir eden, uyutan, istediği gerçeğe inandıran bir simülasyon örneğidir.

Truman Show, dünyasının tamamen gerçek olduğunu sanan bir insanın hayatını ekrana getirmektedir. Truman Show filminde etkin olarak simülasyonu sağlayan dikizleme meselesinin daha çok televizyonun pembe dizi mantığının üzerine yerleştirildiği söylenebilir. Öyle ki yaratılan bu dünyada, Truman dışında herkes yalan söylemektedir. Eşi, annesi, öldüğü sanılan babası ve arkadaşları simülasyonun gerçek dışı evrenine dahildirler, yani sahtedirler. Çocukluğunda bile dış dünyanın olmadığına ikna edilmeye çalışılmıştır. Okullarında kaşiflik gibi dış dünyanın görülmesine sebep olacak meslekleri özenmesine izin verilmemiştir. Hatta sudan korkması için, kayıkta babasının denizin dibinde boğulma sahnesi yaratılmıştır. Truman Show’da banliyö kavramı, göze batacak biçimde öne çıkarılmış durumdadır. Deniz cenneti’ nin cadde ve sokakları, bahçeleri; aşk, aile, dostluk/arkadaşlık, sadakat sergilenircesine sunulmaktadır. Hepsi en estetik biçimde mevcuttur bu filmde ve fantastik derecede steril ve temiz olan bu yapı, aslında sahteliğin tam kendisidir. Banliyö filmlerinde, yalan ve dürüst olmama durumu birçok örnekte hikayenin temelini oluşturmuş ve Truman Show’da zirveye ulaşmıştır. Bu türün özeti çıkarılma ve “Gördüğünüz tüm banliyöler birer dekor, birer maske, birer sahne” olarak belirtilmesinin de bir yoludur.

Truman dışında herkes bunun bir oyun olduğunu bilmektedir. Yan karakterler, yönetmenin emriyle sahneye girmektedir. Beklenen senaryonun dışına çıkılan yerlerde kamera Truman’ı kaybettiğinde kameralar kaçan karakteri yakalamak için çabalamak zorunda kalmaktadır. Gerçekmiş gibi yaratılan

simülasyon evreni senaryolarla kurulmasına karşın bir yandan da oyuncuların doğaçlama gücüne de güvenmektedir. Aslında robotların veya bilgisayarların hakimiyet kurduğu distopik bilimkurguların bu eğiliminin yerini insan gücünün almasını sağlamaktadır. Gerçeğin de mantık ışığında açığa çıktığı söylenebilir. Gerçekleri görmeye başladıktan sonra simülasyon sisteminden kaçmak, gerçekleri keşfetmek için araştırma yapmak durumunda kalan bireylerin yerine Truman'ın geçtiği görülmektedir. Böylece film, distopik bir bilimkurgu olarak da şekillenmektedir. Halbuki Truman'ın her sabah "Günaydın, görüşemezsek iyi günler, iyi akşamlar ve iyi geceler" demek için kurgulandığı ya da eğitildiği de bilinmektedir. Yani mükemmel insan kurgulandığı ya da eğitildiği dürüst ve gerçek insan için bu durum kurgulanmıştır. Truman'ın gerçek sandığı selamlaşma bile aslında fark etmediği simülasyon evreninin bir oyunudur. Truman, bebeklikten beri şovun içinde olduğundan, hayatı şartlanmalar üzerine kurulduğundan ve insanların gözetlemesiyle ayakta kaldığından; artık yapaylığı bir yaşam tarzı olarak kabullenmektedir. Adeta idare edilmeden yaşayamamaktadır.

Filmde mükemmel aile portrelerinden birinin sunulmak istediğini gözlemlemek de mümkündür. Öyle ki daha gençliğinde Truman'a Meryl yakıştırılmıştır ancak kendisinin gerçek anlamda aşık olduğu kadın ise kendisinden uzak tutulmuştur. Doğrultuda da Truman'a, sabahları işine giden, akşamları evinin bahçesiyle uğraşan bir Amerikan memuru tipi verilmektedir. Truman'ın evliliğinin dahi sahte duygular üzerine kurulmuş olduğunu göstermektedir. Truman'ın yaşadığı ev aslında taşradadır, metropolün gerçekliğinden uzaktır. Ancak taşra ada öylesine güzel bir hale getirilmiştir ki, Truman'ın aklına başka bir yerde yaşamak dahi gelmemiştir. Bu sebeple o yapay mutluluğun esiri durumundadır kendisi. Zorla aile babası yapılmak istemesi de eklenmektedir, aslında kendisi bunu istememektedir. Öyle ki, komşuluk ilişkileri de dahil olmak üzere burada her şey yapaydır. Yapaylığı gerçekmiş olarak algılayan izleyiciler ise 24 saat yayın yapan Truman Show'u yayınlanan programların en gerçeği gibi görerek ve kendilerini vererek izlemektedirler.

Truman yıllar önce öldüğünü sandığı babasını caddeden geçen insanlar arasında görüncüye kadar yaşadığı her şeyin simülasyonlardan oluşan bir sahtelik içerisinde olduğundan şüphelenmemiştir. Truman'ın yaşadığı dünyayı sorgulamaya başlaması radyo frekansının değişmesiyle başlamaktadır. Truman, radyoda kendisiyle ilgili bilgiler verildiğini duyduktan sonra yaşadığı dünyanın sahte olduğunu anlaması; çevresindeki her şeyin düzenli olarak değiştiğinin, insanların onun davranışlarına uygun olacak biçimde tepki verdiğinin ve izlendiğinin farkına varmasıyla başlamaktadır. Truman aynı zamanda sahte eşinin evlilik fotoğrafında bir yalan işareti yaptığını görmesiyle birlikte tüm gerçekleri öğrenmeye başlamıştır. Öğrendiklerinden sonra Truman programın yönetmenine direnmiş ve sonunda gerçek dünyaya ulaşmaya çalışmıştır. Tüyley ürpertici biçimde, filmde sahteliği gerçekliğe tercih edenler çoğunluktadır ve azınlığı teşkil edenler asi ilan edilmiştir. Filmde gerçeklik yanlıları vardır. Bu gerçekliği sağlayıp sunanlar, bir tür tanrı konumundadırlar. İşte bu bakış açısıyla Truman'ın, dünyasının kapısından evrene çıkmak üzereyken duyduğu o sarsıcı ses, onu yaratan

Sucu

kişiden gelmektedir. Sorduğu ilk soru da, şaşkınlığının etkisi ile “kimsin sen?”dir. Aldığı cevap ise şaşkırtıcı dürüstlüktedir. “Ben yaratıcıyım!” İkinci soru da aynı derecede anlamlıdır: “Peki ben kimim?” Truman, yaratıcısına, ironik bir rest çeker ve kapıya yönelir ama girdiği koridor karanlıktır. Mesaj karanlıktan aydınlığa gibi görünse de aslında Truman, aydınlıktan karanlığa gitmektedir. Güzel ya da çirkin, mutlu ya da mutsuz Truman aydınlanmış ve sahte dünyasını yıkıp gerçeğe adım atmıştır. Aydınlanmanın ona mutluluk getirip getirmeyeceği bilinemez ama bilinen gerçek tarif edilirse, o artık gerçek ve kendi hayatını yaşayan, kendi kararlarını veren bir insan olduğudur. Truman kontrolden kurtulmuştur. İzleyiciler ise kendilerine sunulan yapay mutluluklarla dolu programın sonunu alkışlar içerisinde izlemişlerdir. Truman adına sevinen izleyiciler aslında halen simülasyon evrenine mahkum bir durumdadırlar. Asıl gerçekliğin yaşandığı olay, izleyicilerin gerçeği görmelerini sağlaması yerine programın bitişine üzülmeyen yaşanmasına sebep olmuştur. Yapay mutluluklarla dolu program izleyicilere öylesine bir gerçeklik olarak aşılanmıştır ki kimse gerçekleri sorgulama ihtiyacı hissetmemiştir.

Truman Show Programı Üzerinden Gündem Oluşturma

Kitle iletişim araçlarının genelinin ortak amaçlarından biri gündem oluşturmaktır. Günün en önemli ve kapsamlı haberini kamuoyu geneline ulaştırdığı mesajla ilgili kamuoyunda çoğunluğun ortak fikir ve kanaat oluşturmaya etki edecek haber (mesaj) şekline gündem denilmektedir. Gündem denilen haberlerde öncelik ve haber etkisi yapacak mesajların bireylere ve topluma ileten kitle iletişim araçlarının ne derece etkili oldukları kamuoyu tarafından bilinmektedir. Demokratik toplumlarda, kitle iletişim araçları birey, kamuoyu ve toplum iç içe bir etkileşim halindedirler. Antidemokratik toplum yapılarında bireylerin büyük bir kısmının kamuoyu oluşum sürecine katılımı ve gündem oluşumunda etkileşimi sınırlıdır ya da yoktur. Medya olarak nitelendirilen kitle iletişim araçlarının mesajı (haberi) iletme şekilleri farklı olsa dahi hedef ve amaçları aynıdır. Gerek radyo-televizyonda olsun gerekse yazılı basında olsun aynı mesajı farklı şekillerde ulaştırma şeklindedir. Gündem belirleme savında basın çoğu zaman halkın ne düşüneceğini söylemede başarılı olmayabilir, fakat okuyucularına ne hakkında düşünmeleri gerektiğini söylemede şaşkırtıcı şekilde başarılıdır. Kitle iletişim araçları gündemle ilgili öncelikli hangi haber ve yayını yaparlarsa kamuoyu da o yönde etkilenir. Dolayısıyla, kitle iletişim araçları kamuoyu gündemini çoğu zaman ellerinde tutarlar, bazen de önemli bir gündem yoksa yapay gündem oluşturarak kamuoyunu etkileme yoluna giderler. Buna bağlı olarak medyanın birçok türü ekonomik menfaatleri doğrultusunda yayın yapmayı hedef almış olup, yayın yaptığı kamuoylarını da ekonomik menfaati doğrultusunda etkilemektedirler (Aziz, 1980: 49).

Truman Show, televizyon üzerine getirilen tüm negatif yaklaşımları özetleyen içeriği zorlanmadan sunmaktadır. Aynı zamanda işin içerisinde ciddi bir *ayna tutma* durumu vardır ve tutulan bu ayna birkaç yönlü ve biraz büyüteç özelliğindedir. Truman'ın hayatı dakika dakika kameralarla izlenmekte, üstüne üstlük yaşadığı adadaki tüm insanlar dünya çapındaki bu şovun bir parçasıdır. Eşi, arkadaşları,

sokaktaki insanlar her şey sahte bir reality şovunun bir parçasıdır. Yaşanan olaylar takip edenler için aynı zamanda bir gündem oluşturma niteliği taşımaktadır. Gündem oluşturmada televizyon önemli bir yere sahiptir. Televizyonun sunduğu haberleri takip eden izleyiciler sunulan olaylar karşısında bir tepki oluştururlar. Truman Show' u izleyicileri göz önünde oluşan olaylar karşısında tepkilerini gündemin yanında olmak şeklinde yansıtırlar. Bu duruma örnek olarak Truman Show'un ilk başlangıcında Truman'ın anne karnındayken gözetlenmesi ve doğumu, Truman'ın öldüğü sanılan babasına kavuşması, eşinden başka birine ilgi duyması ve ona aşık olması gibi daha bir çok olay birer gündem haline gelmiştir. Gündeme bu konuların yerleşmesi bu olayların sadece Truman Show ile sınırlı kalmayıp, hızla basını meşgul etmesinin yanında izleyici tarafından da çocuklardan yaşlılara, garsonlardan şirket sahiplerine kadar herkesin Truman'ın yeni gündem olayları ile meşgul olmasına neden olmaktadır.

Truman Show'un yaratıcıları Truman Show gündeminin yaratılmasında önemli bir konumdadırlar. İzleyicilerin nelerden fazlasıyla etkilenebileceğini düşünerek birer senaryo hazırlamaktalar ve bu senaryoyu da Truman Show oyuncularına oynatmaktadırlar. Bu sayede oluşturulan gündemler adeta yaşamın en önemli olayları gibi algılanmaya başlanmıştır. Bu durum dünyada yaşanan diğer haberlerin ve aslında esas gündem oluşturabilecek olayların çok daha geri planlara atılmasına sebep olmaktadır. Truman Show gibi sahte gündem olayları izleyicilerce baş tacı edilmeye devam edildikçe savaş, terör, çocuk kaçırma, cinayet, yangın, insan haklarının ihlali gibi esas gündem olayları sıradan birer olaymış gibi algılanmaya devam edecektir. Bu durum da tepkisizleşen halkın giderek show programları ile gözleri bağlanmış, kulakları tıkanmış, duyarsız birer mekanik robota dönüşmesine sebep olacaktır. Reality programlar karşısında izleyicilerin sorgusuzca içerikleri benimsemesi ve içeriklere yönelik eleştiride bulunmalarının yetersizliği nedeniyle, bu tarz programlar gözetim toplumuna geçişin kabullenilmesine zemin hazırlamıştır.

Tüketim Çerçevesinde Truman Show Etkisi

Tüketim çağdaş toplumun kendisi üzerine bir söz, toplumun kendisiyle konuşma tarzıdır. Bir anlamda, tüketim toplumunun tek nesnel gerçekliği tüketim fikridir. Gündelik söylem ve entelektüel söylem tarafından sürekli yinelenen ve sağduyu gücüne ulaşmış olan yansımali ve söylemsel bileşimdir. Sahip olunan araçlar, fiziksel ihtiyaçları karşılamaktan ziyade; statüyü tayin edici, prestiji yansıtıcı, insanların gözündeki değeri tayin edici görevler üstlenmiştir. Yerinin doldurulamaz olduğu nesnel işlev alanının dışında, kendi anlam alanının dışında nesne, gösterge değerini kazandığı yan anlamlar alanında neredeyse sınırsız biçimde başka nesnelere yer değiştirebilir hale gelmektedir. Simgelerin mantığında olduğu gibi, göstergelerin mantığında da nesnelere artık hiç bir işleve ya da tanımlı bir ihtiyaca bağlı değildir. Bu durum nesnelere başka bir şeye cevap vermesindedir. İster toplumsalın mantığı ister arzunun mantığı olsun, bu başka şeye nesnelere hareketli ve bilinçdışı anlamlandırma alanı

Sucu

olarak hizmet etmektedir (Baudrillard, 2004: 89). Buradan yola çıkarak tüketimin artık kullanım değerinden uzaklaşarak gösterge değerine indirgenmiş olduğu söylenebilmektedir.

Reklamlar günümüzde, yaşamlarımızı şekillendiren önemli kültürel olgulardandır. Modern kentsel ortamlarda egemen kılınmış bu imgelerden kaçış mümkün görünmemektedir. Modern çağın gerçek ritüelleri olarak değerlendirilebilecek reklamlarda sıradan nesnelere ve düşüncelere neredeyse kutsallık kazanmış durumdadır (Marcuse, 1997:84). Mesaj kaynağı olan reklamcı da bunun farkındadır. Buna paralel olarak, reklam dili bu ayinsel dilin bir parçası olarak soyutlamanın, gelişmenin, dilbilimsel biçim ve simgelerini indirgeyerek kavramlar yerine imgeleri kullanan bir biçimdir. Günlük yaşam içerisinde imgeler, nesnelere, görüntüler, şeyler aslında hep durağan ve aynıdır. Medyalar ise günlük yaşama yeni anlamlar eklemektedir. Medya izleyicilerin bir algılama sürecidir. Doğal algılamada anlam birey tarafından üretilir. Sembolik mesajlarla birlikte anlam üretimi toplumda var olan kodlardan hareketle işlem görür. Medya gerçekliğin dil ve görüntü unsurlarına dayalı soyutlamaları kullanarak, hedef kitlelerini belirleyip, bu kitlelerin ihtiyaçlarını dikkate alarak bağımlılık yaratmaya çalışır. Televizyon ve onun ürünlerinden olan reklam gibi popüler kültür ürünleri, egemen ideolojiyi yayan etkili araçlardır. İdeoloji gerçekleri saklamak amacıyla mitleri yaratırken, kendini onunla gizleyerek çağdaş yaşamda nesnelere yüzlerini değiştirir, olayları saptırabilir (Yengin,1996:7). Reklam metninin içerdiği belirtilen söz konusu anlam ve ideoloji unsurlarının çözümlemesi açısından bir metin inceleme biçimi olan göstergebilimsel yaklaşımın önemi bulunmaktadır. Popüler kültür ürünlerinin her biri bir metin olarak kabul edilip, bu metinlerde anlamların nasıl oluştuğunun birey tarafından nasıl algılandığının ortaya çıkarılması göstergebilimsel yaklaşımın ana ilgi alanı içindedir. Modern toplumlarda birer “gönderge sistemi” haline gelen reklam ve medya imajları bugün, kültürel pratiklerde çok daha bütünleştirici bir rol oynamaya başlamış ve kapitalizmin büyüme dinamiklerinde çok daha önemli bir yer üstlenmişlerdir. Üstelik, reklamcılık artık sadece basit anlamda bilgi verme ya da promosyon amacı etrafında biçimlendirilmemekte, artan ölçüde, satılacak ürünle ilgisi olan ya da olmayan imajlar aracılığıyla arzuların ve zevklerin manipüle edilmesine yönelmektedir. İmajlar, gösterge ve gösterge sistemlerinin üretimi üzerindeki etkisine yoğunlaştığında, bu olguların Marx’ın meta üretimi teorisinin bu değişimi kapsayacak biçimde genişletilmesinin önünde ciddi bir güçlük olmadığı görülmektedir (Harvey, 1999:320). Reklamın yarattığı etki gerçeğe yaslanmasına rağmen, reklamlarda söylenenlerin doğruluğu, söz verilen şeylerin gerçekleştirilmesinden değil, uyandırdığı düşlerin alıcının düşleriyle çakışmasından kaynaklanır (Berger, 1999:146).

Truman Show filminde programın içinde reklamlara yer verme de gözlenmektedir. Truman Show dünyası, aslında dev bir markettir. Gösterideki her şey satılıktır. Neyin şık, neyin estetik, neyin moda olduğu burada belirlenmektedir. Televizyonun en önemli geliri reklam ise Truman’ın kendisi bir reklam malzemesi durumdadır. Öyle ki araya “ürün yerleştirme” gibi reklam taktiklerinin oyuncular

yoluyla yerleştirilmesi, izleyicilerin programı izlerken reklamı yapılan ürünlerden etkilenmesini sağlamaktadır. Truman'ın eşinin bir tartışma sırasında dahi kakao reklamını yapması, bu kakaonun diğerlerinden daha iyi olduğunu söylemesi, olacakları merakla izleyen izleyicinin reklama adapte olarak üründen etkilenmesini sağlamaktadır. Diğer bir örnek de Truman'ın eşinin Chef's Pot marka mutfak aletinin özelliklerini Truman'a ve izleyicilere anlatması ile reklam yapılmasıdır. Bu tarz olay akışı içerisinde konulan reklamlar, izleyicilerin gözünde birer imaj haline dönüşmektedir. Aslında, satılan malın işlevi arkası ve taşıdığı imajdır. Truman Show'da reklamı yapılan bu ürünleri satın alan izleyiciler kendilerini de şovun ve o şovun karakterlerinin birer parçası olarak hissetmektedirler.

Program yayın akışı arasına reklam koymasa da program içinde gündelik hayatın sergilenişinde doğal yollarla reklamlarını sunmaktadır. Böylelikle, reklam arasında televizyonun önünden kalkabilecek izleyiciler de Truman Show'u izlerken kolaylıkla reklamlara maruz bırakılabilmektedir. Reklamı yapılan ürünlerin şovda sunulması ürünlerin popüler ürün olmasını sağlamaktadır. Popüler olan ürünleri kullanmak isteyen izleyiciler ürünleri tüketerek, tüketim kültürlerini show programının verdiği popüler kültür ile oluşturmaktadırlar.

Sonuç

Günümüz toplumu Orwell'in karşı ütopyasındaki iktidar güçleri tarafından gözetlenen toplum olmanın yanında kendisi de birer iktidar gücü yani Big Brother olmuş ve o da kendisini gözetleyenleri gözetlemeye başlamıştır (Baudrillard 2005:74). Bu durum toplumun Panoptik yapıdan Sinoptik yapıya geçtiğini göstermektedir. Artık gözetleme tek bir merkezi güç tarafından yapılmamakta, gözetlenenler aynı zamanda gözetmektedirler. Toplum tek taraflı gözetimin yapıldığı gözetim toplumundan çift taraflı gözetleyen ve gözetlenen durumuna geçmiştir. Bu değişimin örnek gösterildiği Truman Show programı programdakileri sahtelik içerisinde bir simülasyon evreninde hapsederken diğer taraftan da programı izleyen izleyicileri ekran karşısında simülasyona hayran bir şekilde hapsedmektedir.

Truman'ın sahte dünyası filmin komedi unsurları tarafından çok ürpertici şekilde vurgulanmaktadır. Sanki insan ilişkileri pembe diziler boyutuna indirgenmiş, antiseptik olaylar gerçek haline dönüşmüş ve kişiler, şifrelenmiş kahramanlar ya da içerikleri olmayan iki boyutlu kişiler haline gelmiştir. Gerçek bir televizyon şovu olan filmin psikolojik işlevi bu tür programlara olan bulaşıcı bağımlılığı, izleyiciyi manipüle eden medyanın tehlikeli gücünü, gerçeğin ve kurgunun iç içe olduğu ortamların yaratıldığını ortaya çıkarmaktadır (Brearley ve Sabbadini, 2008: 434). Baudrillard, yaşamımızın en özel alanının medyanın potansiyel otağı haline geldiğini ve tüm evrenin evimizin ekranından açıldığını söyler ve bunu da müstehcenlik olarak nitelendirir (Baudrillard 2005:150). Bunun sadece gizlilik ile ilgili olmadığını aynı zamanda ekonomi ve tüketim ile ilişkili olduğunu belirtir. Truman

Sucu

Show'un yapay dünyası her şeyin gerçekmiş gibi algılanmasına yol açarak sahteliğin gerçekliğin önüne geçmesine ve kimsenin de gerçekliği arama telaşının olmamasına sebep olmaktadır.

Truman Show'un sahte dünyası, oluşturulan gündem olaylarını da sahte yapmaktadır. Gündemde olan, herkesin merakla beklediği ve tartıştığı konular aslında gerçekliğin dışında ve gerçekten önemli olmayan konulardan ibaret kalmaktadır. Bu durum, gerçek ve hayati önem taşıyan gündem olaylarının görmezden gelinerek göz ardı edilmesine sebep olmaktadır. *The Truman Show* programı izleyicilerin tüketim alışkanlıklarını da dikkate değer bir biçimde etkilemektedir. Bu programı izleyenler, reklamı yapılan her ürünü tüketmeyi gerekli gibi görerek popüler kültürün birer esiri haline gelmeye başlamışlardır. İzleyiciler, kendilerine sunulan imajlarla dolu tüketim evreninin içinden çıkmak istemedikleri hayallerle süslü ve aynı zamanda tüketilen ürünlerle ulaşılabildikleri bir evren olarak algılamaktadırlar. Ekran karşısında şovu izleyenlerin şovun mutlaka devam edeceğini ve televizyonun izleyicileri büyülemek için elinden gelen her şeyi yapacağını kanıtıdır. *The Truman Show* gibi programlar ve bu programların konu edinildiği filmler gözetlemenin ve sahteliklerle dolu dünyanın esiri olmanın ne kadar içselleştirildiğini gözler önüne sermektedir.

Kaynakça

- AZİZ, Aysel (1980), Toplumsallaşma ve Kitlesele Etkileşim. Ankara: B.Y.Y.O. Yayınları
- BAUDRİLLARD, Jean. (2004), Tüketim Toplumu. (Çev: Hazar Deliçaylı-Ferda Keskin), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- BAUDRİLLARD, Jean. (2005), Anahtar Sözcükler. Paragraf Yayınları, Ankara.
- BAUDRİLLARD, Jean. (2005), İmkansız Takas. Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- BAUMAN, Zygmunt. (2003), Yasa koyucuları ile Yorumcuları. (Çev. K. Atakay). Metris Yayınları, İstanbul.
- BERGER, John (1999), Görme Biçimleri.(Çev: Yurdanur Salman), Metis Yayınları, İstanbul.
- BREADLEY, M. Ve SABBADİNİ, A., (2008). "The Truman Show : How's it going to end?", Institute of Psychoanalysis, Sayı: 89, Blackwell Publishing, Oxford.
- DEBORD, Guy (1996), Gösteri Toplumu. (Çev. Okşan Taşkent), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- DOLGUN, Uğur. (2005, Şeffaf Hapishane Yahut Gözetim Toplumu: Küreselleşen Dünyada Gözetim, Toplumsal Denetim ve İktidar İlişkileri. Ötüken Neşriyat, İstanbul
- FOUCAULT, Michel. (2000), "Hapishanenin Doğuşu". (Çev. Mehmet Ali Kılıçbay), İmge Kitabevi, İstanbul.
- HARVEY, David. (1999), Postmodernliğin Durumu. (Çev: Sungur Savran), Metis Yayınları, İstanbul.
- KESKİN, Ferda. (2005), Büyük Kapatılma, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- MARCUSE, Herbert. (1997), Tek-Boyutlu İnsan. (Çev: Aziz Yardımlı), İdea Yayınevi, İstanbul.
- YENGİN, Hülya. (1996), Medyanın Dili. Der Yayınları, İstanbul.